

Rapport 2024/18

Omvärldsanalys 2024

© Skogsstyrelsen 2024

Dnr 2024/3786

Projektgrupp

Camilla Andersson
Eva-Carin Andersson
Sanna Black-Samuelsson
Gerben Janse
Stefan Karlsson
Michael Lehorst
Åsa Lundberg
Mattias Sandberg
David Ståhlberg

Omslag

MostPhotos

Skogsstyrelsens rapporter publiceras som pdf-filer på vår webbplats:
www.skogsstyrelsen.se.
Här kan även tidigare publicerade rapporter, liksom böcker och övriga trycksaker laddas
ner eller beställas.

Innehåll

Förord	5
Globala megatrender	6
Svag tillväxt i världsekonomin	6
Ojämn återhämtning efter pandemin	6
Desinformation ett hot mot liberala demokratier	6
Mer fokus på stärkt beredskap än på minskade utsläpp	7
Är tillväxtparadigmet oförenligt med jordens begränsade resurser?	7
Vi blir mer förmögna men delvis mindre jämlika	8
AI-maskineriet tuggar på	8
Överturism och ”coolcation” i världens största bransch	8
Värderingar och sociala faktorer	10
Beredskap bland européer för hållbar konsumtion	10
Utbildningsnivå och kön förändrar den svenska väljarkåren	10
Sviktande engagemang för jämställdhet?	10
Viral expertis bidrar till en polarisering som kanske inte finns	11
Gammelmedia står hyfsat stadigt	11
Förklarlig dynamik i ungas intressen?	12
Dragkamp om uppmärksamhet i skärmarnas århundrade	12
Politik och juridik	14
Beredskapsfrågorna växer på bred front – så även i skogen?	14
Står EU inför ett existentiellt hot?	14
Konsekvenser av Europaparlamentsvalet delvis dolda i dunkel	15
Ökad policykomplexitet i EU-lagstiftning	15
Krock mellan kärnverksamhet och en växande ”mittokrati”	15
Svensk statsförvaltning delvis ifrågasatt	16
Näringsliv	17
Stagnerad europeisk konkurrenskraft och ekonomisk tillväxt	17
Attackerna i Röda havet stör svensk skogsindustri	17
Dyr prislapp för BNP med kriser för ekosystemtjänster	18
Forskning	20
Mycket i görningen även om skog	20
Spaningar från skogskongressen IUFRO	20
”Climatization” genomsyrar det mesta och kräver perspektivskifte	20
Mest ros för den digitaliserade skogen	21
En tudelad skogsvärld – om jämställdhet och jämlikhet i skogen	21

Summering och slutsatser	22
Trender fortsätter, ökar i omfattning, styrka och effekt	22
Först ekonomisk tillväxt, sedan klimat och miljö – eller tvärtom?	22
Desinformation och polarisering försvårar förmågan att lösa samhällsproblem	22
Världen i vår hand och vårt vardagsrum – vilka är alternativen?	23

Förord

Skogsstyrelsen har länge tagit fram årliga omvärldsanalyser för internt bruk. Analyserna utgår i stort från en modell, PESTEL, som behandlar politiska, ekonomiska, sociologiska, teknologiska, miljömässiga och juridiska områden.

Omvärldsanalysen syftar till att identifiera, skapa en överblick över, analysera och medvetandegöra om pågående händelser, processer, trender och drivkrafter i omvärlden. De bidrar till att se skogsfrågorna i ett större perspektiv, vägleder oss att formulera handlingsalternativ för verksamheten och ökar vår förmåga att genomföra vårt uppdrag.

Vi har identifierat viktiga omvärldsfaktorer och konstruerat idéer om hur de kan höra samman. Ofta rör vi oss mellan den globala, europeiska och nationella nivån, där gränserna kan vara synliga eller mer sammanvävda. Generellt är vi sparsmakade med lokala perspektiv och långtgående beskrivningar av kopplingar till skog, skogsbruk och Skogsstyrelsens verksamhet – det överlåter vi till läsaren.

Årets omvärldsanalys visar att utpekade trender i 2023 års analys fortfarande är aktuella, har blivit tydligare, samt har ökat i styrka och effekt. En spaning är att olösta klimat- och miljöproblem i högre grad kommer att hämma ekonomisk tillväxt och välbefinnande, en annan att desinformation och polarisering försvårar förmågan att lösa samhällsproblem. Vi presenterar också spaningar från världens största kongress för forskning och utveckling inom skogsfrågor, IUFRO, som arrangerades i Stockholm under året. När vi nästan lagt sista handen vid analysen stod resultatet av det amerikanska valet klart, och i ett svep påverkades flera av våra spaningar.

Inför årets analys bidrog flera medarbetare med goda inspel. Vi har tagit till oss av dem och de färgar såväl arbetssättet med analysen som dess innehåll. Även fortsättningsvis utvecklar vi arbetet, inte minst hur analysen tillämpas och integreras i våra verksamheter.

Lycksele 2024-11-18

Magnus Viklund
Enhetschef policy och analys, Skogsstyrelsen

Globala megatrender

Svag tillväxt i världsekonomin

Den globala ekonomin har stabiliserats efter flera år av negativ utveckling och tillväxten väntas bli moderat (2,6–2,7 procent) under kommande år. Men orosmomenten är flera. Geopolitiska spänningar mellan bland annat USA och Kina, samt mellan Europa och Ryssland kan störa handeln och råvarumarknader, öka inflationen och pressa tillbaka den ekonomiska aktiviteten. Europa tappar i konkurrenskraft. Konflikterna i Mellanöstern spär på osäkerheterna.

Politiska beslutsfattare står inför svåra prövningar när resurser behöver frigöras för tillväxthöjande investeringar. Ett ökat internationellt samarbete är nödvändigt bland annat för globala samhällsutmaningar, som att tackla hoten från klimatförändringar, säkra fortsatt frihandel och livsmedelstillgång och att hantera nya teknologier, inte minst AI.¹ Utfallet av presidentvalet i USA innebär nya premisser för att kollektivt kunna lösa dessa utmaningar.

Ojämn återhämtning efter pandemin

Covid-19-pandemin flyttade den ekonomiska utvecklingen tre år tillbaka i tiden och pågående återhämtning är ojämn. Ett av tre låginkomstländer är fattigare idag än före pandemin, 100 miljoner fler människor led av hunger 2022 jämfört med 2019 och flickors och kvinnors rättigheter har minskat i flera avseenden. Omfattande utmaningar kvarstår att hantera efter pandemin för att minska de ökade klyftorna mellan industriländer och utvecklingsländer. Av delmålen i Agenda 2030 verkar endast 17 procent kunna nås till 2030, medan 19 procent går åt fel håll.²

I en svensk kontext hamnade skogen i centrum under pandemin, bland annat som ”hemestermiljö”, genom en ökad efterfrågan på inhemskt virke och brist på utländsk arbetskraft. Trots att vi i många avseenden lagt pandemin bakom oss gör sig effekterna fortfarande påmind, både globalt och lokalt. Vad tar vi med oss för erfarenheter i en framtida pandemi?

Desinformation ett hot mot liberala demokratier

Resultaten av supervalåret 2024 visar att demokratin fortsätter att minska globalt. En majoritet (71 procent) av världens befolkning lever i autokratier – en ökning från 40 procent sedan 2014. Demokratiska institutioner som är mest under attack är media, yttrandefrihet och civilsamhället.³ I Europa har Österrike, Cypern, Grekland, Israel, Portugal, Slovenien, Polen och Slovakien gått i illiberal riktning. Men det finns ljusglimtar, som ett godkänt demokratiskt val i Sydafrika och en

¹ World Bank 2024. Global Economic Prospects, June 2024. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-2058-8.

² FN 2024. The sustainable development goals report 2024.

³ Nord et al. 2024. Democracy Report 2024: Democracy Winning and Losing at the Ballot. University of Gothenburg: V-Dem Institute.

försvagad maktposition för Narendra Modi i Indien, som på senare år styrt landet i en mer autokratisk riktning.⁴

Desinformation destruerar och destabiliserar och är den allvarligaste risken när det gäller att påverka och splittra samhällen enligt världsekonomisk forums riskrapport för 2024. Det kan undergräva legitimiteten för nyvalda regeringar och leda till våldsamma protester, hatbrott, konfrontationer och terrorism. Polariserade verklighetsuppfattningar kan uppstå, samtidigt som det politiska svaret blir mer kontroll över informationen baserat på vad som betraktas som sant.

Mer fokus på stärkt beredskap än på minskade utsläpp

Valresultaten under ödesåret 2024 väntas få stor betydelse för klimatomställningen. Utsläppen av växthusgaser måste minska med 42 procent till 2030 och med 57 procent till 2035 för att nå 1,5 gradersmålet.⁵ De globala ansträngningarna att begränsa utsläppen fortgår, men inget tyder på att målet kommer att nås. Tvärtom tar IPCC höjd för mer pessimistiska scenarier. Akuta risker för översvämningar, torka och andra effekter av klimatförändringarna tvingar fram anpassningsåtgärder där sådana inte tidigare har prioriterats av politiken.

Det kan noteras att Kina målmedvetet har skaffat sig ett försprång i fråga om klimatanpassning i förhållande till världens övriga stora ekonomier.⁶ Agerandet kan leda till konkurrensfördelar och sätter in frågan om samhällsskydd i en geopolitisk kontext. Inom det europeiska samarbetet tenderar stärkt beredskap i vid bemärkelse bli ett alltmer prioriterat politikområde mot bakgrund av både krigshot och överhängande risker för naturkatastrofer.

Är tillväxtparadigmet oförenligt med jordens begränsade resurser?

För första gången har planetens nio gränser inom vilka vi kan trygga en säker utveckling för mänskligheten kartlagts.⁷ Dessa gränser har en stark och komplex påverkan på våra samhällen och vår ekonomi. Trots att sex av gränserna är passerade fortsätter människans påverkan på dem att öka, ozonskiktet undantaget.

Idag råder en någorlunda konsensus om att en oändlig ökad ekonomisk tillväxt inte är möjlig på en ändlig planet. Sambandet mellan ökad BNP och ökad förbrukning av naturresurser behöver brytas, men idag saknas sådana exempel.⁸ För fortsatt ekonomisk tillväxt och ett ökat välstånd är lösningar av globala polykriser som klimat och biodiversitet nödvändiga. Kriser som förstärker,

⁴ Utrikespolitiska institutet. Indien: Modi inte odödlig. <https://www.ui.se/utrikesmagasinet/analyser/2024/juni/indien-modi-inte-ododlig/> Hämtad 2024-10-15.

⁵ Emissions Gap Report 2024. UNEP - UN Environment Programme.

⁶ The Wire 2022-07-17. <https://www.thewirechina.com/2022/07/17/chinas-climate-adaptation-advantage/>. Hämtad 2024-06-25.

⁷ Richardson et al. 2023. Earth beyond six of nine planetary boundaries. Science Advances 9, eadh2458. DOI:10.1126/sciadv.adh2458.

⁸ United Nations Environment Programme 2024. Global Resources Outlook 2024: Bend the Trend – Pathways to a liveable planet as resource use spikes. International Resource Panel. Nairobi.

accelererar och synkroniserar med andra konflikter över territorium och resurser, samt tvångsflyttningar och försämrad hälsa.⁹

Vi blir mer förmögna men delvis mindre jämlika

Förmögenheten¹⁰ ökar i världen men med olika fart. Andelen vuxna med lägst förmögenhet (under 10 000 USD per år) nästan halverades mellan 2000 och 2023. Sedan 2008 har ojämlikheten¹¹ minskat något i Nordamerika men ökat i Sydamerika, Östeuropa och Asien. I Sverige är ojämlikheten något ökande och större än i USA och andra västeuropeiska länder,¹² främst till följd av stigande kapitalinkomster för de med högst inkomster. Trenden i Sverige kan urholka vissa gruppers tillit till samhället och politiken.¹³

AI-maskineriet tuggar på

AI-utvecklingen accelererar och i EU har världens första lagstiftning trätt i kraft som ska säkerställa att utveckling, marknadsföring, tillgängliggörande och tillämpningar av AI-system speglar unionens grundläggande värderingar. Nyordet ”slop”, besläktat med spam, fångar det växande fenomenet med slumpmässigt AI-producerade bilder och text med märkligt innehåll. AI som kan skapa digitalt innehåll kan effektivisera offentlig förvaltning. Medborgare och företag kommer sannolikt även använda sig av AI i sina kontakter med varandra. Här blir tilliten till AI en central fråga (se avsnitt ”Svensk statsförvaltning delvis ifrågasatt”).

Överturism och ”coolcation” i världens största bransch

Europa är världens främsta turistregion med hundratals miljoner besökare årligen¹⁴ och har samtidigt världens snabbast uppvärmning. Extremvärme, skogsbränder, vattenbrist och dödsfall kopplade till värmen i medelhavsområdet har uppmärksammats, men hittills inte tydligt påverkat och minskat turistströmmarna. Under 2024 återhämtade sig turistindustrin – världen största bransch med knappt tio procent av världens BNP¹⁵ – till förpandemiska nivåer.

”Coolcation” blev ett populärt begrepp för att beskriva turister som söker sig till svalare destinationer under sommar eller vinter. Samtidigt har överturism fått stor uppmärksamhet med protester och begränsningar i städer som Venedig, Dubrovnik och Barcelona. Överturism i en mindre skala har uppmärksammats i

⁹ United Nations Environment Programme 2024. Navigating New Horizons: A global foresight report on planetary health and human wellbeing. Nairobi.

¹⁰ Förmögenhet definieras som värdet av finansiella tillgångar adderat med reala tillgångar (främst bostäder) som ägs av hushållet subtraherat deras skulder.

¹¹ Ojämlikhet mäts med hjälp av Gini-koefficienten, ett tal mellan noll och 100. Noll betyder exakt jämlikhet, dvs ett scenario där alla äger exakt lika mycket rikedom, medan 100 betyder att en individ äger alla tillgångar och alla andra äger noll, dvs absolut ojämlikhet.

¹² Global Wealth Management 2024.

<https://www.ubs.com/global/en/wealthmanagement/insights/global-wealth-report.html>. Hämtad 2024-07-11.

¹³ Finanspolitiska rådet 2024. Ekonomisk ojämlikhet i Sverige Översikt av fakta och framtidsutmaningar. Särskilda studier. 2024/1. ISBN: 978-91-985545-8-8.

¹⁴ UN Tourism 2024-05-21. <https://www.unwto.org/news/international-tourism-reached-97-of-pre-pandemic-levels-in-the-first-quarter-of-2024>. Hämtad 2024-08-23.

¹⁵ World Travel & Tourism Council 2024-04-04. <https://wttc.org/news-article/travel-and-tourism-set-to-break-all-records-in-2024-reveals-wttc>. Hämtad 2024-08-23.

svenska Jämtlandsfjällen. Turismens påverkan på lokalsamhällen i kombination med en globalt växande medelklass med resepotential innebär möjligheter och problem även i Sverige, där tillgänglig natur är dragkraft för besökare.

Värderingar och sociala faktorer

Beredskap bland européer för hållbar konsumtion

Drygt tre fjärdedelar av Europas medborgare anser att miljöfrågor direkt påverkar deras dagliga liv och hälsa.¹⁶ Fyra av fem respondenter i EU liksom i Sverige anser att miljölagstiftning på unionsnivå är nödvändig för att skydda landets miljö. Medborgare från elva länder, inklusive Sverige, anser att en cirkulär ekonomi är mest effektivt för att lösa miljöproblem. EU-medborgare liksom svenskar rankar bland annat stärkta naturskyddslagar och restaurering av natur som prioriterade åtgärder för att skydda sin natur.

Beredskap för ett mer hållbart konsumentbeteende finns bland nästan sex av tio EU-medborgare och bland 86 procent av svenskarna. Det finns en vilja att betala mer för hållbara, lättreparerade och återvinningsbara produkter. En klar majoritet av svenskarna är oroad över klimatförändringarna och vill se mer åtgärder.

Utbildningsnivå och kön förändrar den svenska väljarkåren

För väljare i västerländska demokratier är utbildningsnivå allt viktigare i partival medan sambandet mellan klass- och yrkestillhörighet blir allt svagare. Akademiker i Sverige som tidigare främst röstat på högerpartier röstar idag oftare på rödgröna partier.¹⁷ Yrkesutbildade som tidigare röstat på partier till vänster röstar oftare på främst konservativa och nationalistiska högerpartier. Ungdomar, framför allt unga män, bryter i viss mån mönstret och går oftare åt höger oavsett utbildningsnivå. I stort går kvinnor i Sverige åt vänster och män åt höger, detta är särskilt tydligt bland kvinnliga akademiker.¹⁸

Förändringarna i den svenska väljarkåren förklaras med framväxten och betydelsen av kulturella värderingar, eller GAL-TAN (Grön-Alternativ-Libertär vs. Traditionell-Auktoritär-nationalistisk).¹⁹ Konflikter mellan vänster och höger som tidigare främst har definierats utifrån plånboksfrågor har bytt plats till frågor som migration, mångkultur och kärnkraft. Trenderna i den svenska väljarkåren återkom i årets val till Europaparlament.²⁰

Sviktande engagemang för jämställdhet?

Senaste årens kriser i omvärlden påverkar samhället och förutsättningarna för jämställdheten. Ett trendbrott skedde 2021 med ökade skillnader i disponibel inkomst mellan kvinnor och män i Sverige. Ojämlighet och ojämställdhet har sänkt medellivslängden hos lågutbildade kvinnor och ökat det obetalda

¹⁶ Europeiska kommissionen 2024. Attitudes of Europeans towards the Environment. Face to face Eurobarometer.

¹⁷ Dagens arena 2021-08-23. Utbildning allt viktigare vid val av parti. <https://www.dagensarena.se/innehall/utbildning-allt-starkare-markor-hos-svenska-valjare/>. Hämtad 2024-09-02.

¹⁸ SCB, Statistiska centralbyrån. Partisympatiundersökningen maj 2024. ISSN: 1654-3246.

¹⁹ Demokratirådet 2021. Polarisering i Sverige. ISBN 978-91-88637-56-7.

²⁰ SVT 2024-06-09. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/eu-val-2024-senaste-nytt-liverapport?inlagg=0caad5815e9d85a92028af449ad18ed0>. Hämtad 2024-11-12.

omsorgsarbetet av äldre.²¹ Samtidigt anser unga kvinnor att jämställdhet är mindre viktigt nu än tidigare.²²

Forskning visar att den svenska me too-rörelsen, till skillnad från andra länder, skiftade fokus från mediala beskrivningar av enskilda offer och förövare till maktstrukturer och tystnadskulturer.²³ Branschernas upprop, däribland det för skog (#slutavverket), satte press på arbetsgivare och samhälle att få till strukturella lösningar på sexuella trakasserier.

Viral expertis bidrar till en polarisering som kanske inte finns

Polarisering anses generellt skada demokratiska processer, som vår förmåga att lösa samhällsproblem med långsiktig nytta för kollektivet. Den allmänna opinionen i till exempel miljöfrågor kan dock i många länder vara väsentligt mindre polariserad än vad debattklimatet anger. Majoriteten kan vara moderata eller ljumma i sina åsikter, medan en minoritet med starka åsikter fångas i ekokammare och engagerar sig i affektivt laddade konflikter. När deras åsikter uttrycks offentligt kan det allmänt uppfattas som att samhället är mer splittrat än vad det egentligen är.²⁴

Ett näraliggande exempel är skogsdebatten. Att frågor som rör skog är polariserade har närapå blivit ett mantra. Bilden som framträder i media speglar inte nödvändigtvis hur den skogliga opinionen ser ut i breda väljargrupper.

Konspirationsteorier göder polarisering. Mellan en femtedel och en tredjedel av svenskarna instämmer i påståenden om att man inte kan lita på information från officiella källor och forskare och att de är styrda av hemliga organisationer och dolda agendor.²⁵ Sociala medier ger nya aktörer möjlighet att engagera sig i det offentliga samtalet. Budskapen i sociala medier får större gensvar i och med att man använder ett känslomässigt och förenklat språk, bildmaterial och hashtaggar. Genom att anpassa budskapet till den sociala medielogiken kan även traditionella experter nå ut till nya publikgrupper och stärka kommunikationens genomslag. Men om populariserande virala experter utan formell expertkunskap eller erfarenhet lyckas skapa opinion riskerar de att förvirra och komplicera beslutsfattarens arbete och i förlängningen utmana demokratin.

Gammelmedia står hyfsat stadigt

Det är lätt att tro att grindvaktarnas och redaktörers era är förbi med dagens snabbspår för alla och envar att nå ut med sin sanning och upplevelse. SOM-undersökningarna visar dock ett fortsatt högt förtroende (drygt sju av tio svenskar)

²¹ Jämställdhetsmyndigheten 2024. Jämställdhetsarbetet tappar styrfart – resultatrapporten 2024. Rapport 2024:10. Dnr: 2022/416.

²² Ungdomsbarometern. Rapportsläpp: Generationsrapporten 2024. <https://www.ungdomsbarometern.se/rapportslapp-generationsrapporten-2024/> Hämtad: 2024-04-10.

²³ Ganetz, Hansson & Sveningsson (red.) 2022. Maktordningar och motstånd. Forskarperspektiv på #metoo i Sverige. Nordic Academic Press.

²⁴ Judge et al. 2023. Environmental Decision-Making in Times of Polarization. Annual Review of Environment and Resources 48:477-503.

²⁵ SOM-institutet 2022. Du sköra nya värld. SOM-antologi nr. 81, den nationella SOM-undersökningen.

för public servicemedierna Sveriges Television och Sveriges Radio. Ungefär varannan person har ett stort förtroende för innehållet i TV4 och lokala morgontidningar. Allra lägst förtroende har svenskarna för digitala plattformar som Youtube och Facebook.

Samtidigt finns en ökad politisering i allmänhetens förtroende för nyhetsbärande medier: personer som placerar sig själva till vänster i politiken uttrycker ett större förtroende jämfört med personer som placerar sig på högerkanten. Framför allt Sveriges Television, Sveriges Radio och Aftonbladet betraktas med skepsis. Den ökade politiseringen av medieförtroendet är en del av ett mönster i en mer generell trend, där partisympatier alltmer styr tilltron till samhällsinstitutioner.²⁶

Förklarlig dynamik i ungas intressen?

Ungas samhällspolitiska intresse har sjunkit (från 50 procent 2018 till 38 procent 2023), liksom andelen unga som anser att klimat och miljö är de viktigaste frågorna (från 48 procent till 34 procent sedan 2021). Parallellt minskar ungas tilltro till politikernas förmåga att hantera samhällets utmaningar. Majoriteten av alla unga tror att samhällets framtid är mörk eller ganska mörk och bara en av fem ser ljust eller ganska ljust på den. Unga kvinnor är mest pessimistiska. Även om flertalet unga anser att demokrati är det bästa statsskicket ökar antalet som inte gör det, framför allt bland pojkar.

I en ovanligt turbulent omvärld kan det finnas rationella skäl till att ge mer plats för mer nära och påverkbara frågor som utbildning och ekonomi. När det gäller just utbildning tillsammans med rasism och jämställdhet mellan könen anser dock unga att utvecklingen fortsatt går i en positiv riktning.²⁷

Dragkamp om uppmärksamhet i skärmarnas århundrade

Barns skärmtid har på bred front blivit föremål för politisk debatt, rekommendationer och förslag på begränsningar. Kina går i bräschen; sedan 2021 är spelande online begränsat och sociala medier filtrerar innehållet för unga. Blir omfattande begränsningar av skärmtid verklighet globalt får det rimligtvis också ekonomiska återverkningar på större företag inom telekom och media. I det som har beskrivits som en uppmärksamhetsekonomi liknas (social) mediekonsumtion vid ett slags obetalt arbete där vår skärmtid är handelsvara.²⁸

Synen på skärmtidens effekter på inlärning och psykisk ohälsa är delvis splittrad. Sömnproblem, negativ kroppsuppfattning och depressiva symptom har kunnat härledas till digital medianvändning.²⁹ Skärm-oron har även geo/cyber- och

²⁶ Mittuniversitetet 2022. Reflektioner från valet 2022 av ledande forskare DEMICOM-rapport nr 51. ISBN: 978-91-89341-77-7.

²⁷ Ungdomsbarometern 2024. <https://info.ungdomsbarometern.se/ungdomsbarometern>. Hämtad 2024-10-01.

²⁸ Till exempel SvD 2024-09-04 <https://www.svd.se/a/vgk15/bakom-folkhalsomyndighetens-rekommendationer-om-skarmtid>. Hämtad 2024-11-12, och GP 2024-7-28. <https://www.gp.se/ledare/sa-arbetar-dina-barn-gratis-for-techjattarna.dbcf4f37-7933-46e9-91d7-8c59292a9e02>. Hämtad 2024-09-04.

²⁹ Folkhälsomyndigheten 2024. Digitala medier och barns och ungas häls. En kunskapssammanställning Artikelnummer 24190.

brottspolitiska förtecken, med uppmärksamhet riktad mot vilka företag, länder och aktörer som har inflytande över barns tid och aktiviteter.³⁰

Det återstår att se på vilka sätt skogen kommer att vara en betydelsefull del av uppväxtmiljön för framtida generationer.³¹ Evidensen för ett samband mellan barns naturkontakt och deras psykiska och beteendemässiga hälsa anses vara stark även om en generell slutsats är svår att dra.³² Sannolikt kommer vi se allt fler exempel på där människor aktivt söker motvikter till livet framför skärmar. Ökningen av antalet medlemmar inom scoutrörelsen skulle till exempel kunna ses som ett tecken.³³

³⁰ SvD 2024-08-23 <https://www.svd.se/a/Avb4kE/google-meta-snapchat-och-tiktok-pa-mote-med-gunnar-strommer>. Hämtad 2024-08-23.

³¹ Folkhälsomyndigheten 2021. Miljöhälsorapport 2021 – Barns miljörelaterade hälsa. Artikelnummer 20010.

³² Folkhälsomyndigheten 2024. Grönskans kvaliteter och barns hälsa – Kunskapsunderlag om barns hälsa och utveckling vid vistelse i gröna miljöer med fokus på ekosystemtjänster. Artikelnummer 24020.

³³ Mitt i Stockholm 2024-05-13. <https://www.mitti.se/nyheter/stillasittandet-okar--liksom-scouterna-6.3.218733.01e68f0ba0>. Hämtad 2023-08-28.

Politik och juridik

Beredskapsfrågorna växer på bred front – så även i skogen?

I mörkret av Rysslands invasionskrig i Ukraina trädde Sverige i mars 2024 in som fullfärdig medlem i Nato. Nationellt finns en stor politisk enighet om en upprustning av det svenska försvaret och satsningar görs på cybersäkerhet. Jämfört med försvarssatsningarna som gjordes vid andra världskrigets utbrott är dagens försvarsutgifter mätt i andel av BNP dock lägre.³⁴

Utöver militära samarbetsfrågor innebär Natomedlemskapet krav på att minska sårbarheten i Sverige genom investeringar i bland annat järnvägsinfrastruktur. En beräkning visar att Natorelaterade investeringar i prioriterade infrastrukturprojekt kan komma att kosta 111 miljarder kronor.³⁵ Men efter det amerikanska presidentvalet kan frågan om prislappen för Nato åter bli aktuell inom EU och Sverige.

Livsmedelsförsörjningen är en central beredskapsfråga för Sveriges försörjningsförmåga i kristider. Skogen står inte på samma sätt i beredskapens blickfång. Samtidigt klassificerar MSB utrikeshandel – där skogsprodukter väger relativt tungt – som en viktig samhällsfunktion.³⁶ Ukrainas ansträngningar att upprätthålla sin totala exportkapacitet bär syn för sägen.

Står EU inför ett existentiellt hot?

I EU:s strategiska agenda för 2024–2029 lyfts prioriteringar om ett fritt, demokratiskt, starkt, säkert, blomstrande och konkurrenskraftigt EU. Jämfört med tidigare har andra frågor än de som följde av den gröna given kommit i fokus. Utgången av det amerikanska presidentvalet riskerar att förstärka de prövningar som blivit så påtagliga för EU efter Rysslands invasion av Ukraina. Den globala utvecklingen inom vitala områden som säkerhet, tillväxt, tullar, klimat och energiomställning kräver sannolikt en kraftsamling och ett enat EU samtidigt som det nuvarande ungerska ordförandeskapet belyser de sprickor som finns.

En inspirationskälla för EU-kommissionen är Draghi-rapporten.³⁷ Genom att stärka teknisk innovation, investera i artificiell intelligens och ren teknik som elfordon, kan Europa öka sin konkurrenskraft gentemot USA och Kina. Rapporten har även ett starkt fokus på klimat och energi, bland annat med en gemensam plan för att fasa ut fossila bränslen, öka säkerheten och minska beroenden av kritiska råvaror och digital teknik från Asien och Kina.

³⁴ SVT 2024-07-01. <https://www.svt.se/nyheter/ekonomi/sverige-lagger-mindre-pengar-pa-forsvaret-jamfort-med-efter-andra-varldskriget>. Hämtad 2024-10-18.

³⁵ Stockholms handelskammare 2024. Det nya Natoekonomin – kraftigt ökade krav på vägar och järnvägar.

³⁶ MSB 2023-12-01. <https://www.msb.se/sv/annesomraden/krisberedskap--civilt-forsvar/samhallsviktig-verksamhet/identifiera-samhallsviktig-verksamhet/>. Hämtad 2024-11-11.

³⁷ European Commission 2024-09. https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en. Hämtad 2024-09-24.

Konsekvenser av Europaparlamentsvalet delvis dolda i dunkel

Valet till Europaparlamentet försköt maktbalansen högerut. Fortfarande finns en majoritet i mitten med socialdemokrater (S&D), samt liberaler, konservativa och kristdemokrater (EPP). EU-kommissionens omvalda ordförande Ursula Von der Leyen har inte visat tydliga tecken på att frångå denna mittenmajoritet. Till följd av den politiska utvecklingen i några medlemsstater och utspridda bonde- och landsbygdsprotester krävde EPP innan valet att några miljö- och klimatrelaterade delar av den europeiska gröna given revideras.

Högergiren i EU får effekt i Europeiska rådet och ministerrådet, där medlemsstaternas statsministrar respektive ministrar förhandlar. Förändringar i medlemsstaternas och EU:s politiska karta påverkar även tillämpningen av lagstiftningen inom EU:s gröna giv. Där blir förhandlingar om detaljer i så kallade genomförandeakter och delegerade akter nötter att knäcka.

Jessika Roswall (M) är utsedd till kommissionär för miljö, vattenresiliens och en konkurrenskraftig cirkulär ekonomi. I uppdraget ingår att ta fram en lagstiftning om cirkulär ekonomi, revidera strategin för bioekonomi, utveckla ”naturpositiva åtgärder och privata investeringar” och naturkrediter, samt säkra att EU uppnår internationella åtaganden gällande biologisk mångfald. Inte minst det sistnämnda ställer krav kan konstateras efter FN:s förlängda möte om biologisk mångfald (COP16).

Ökad policykomplexitet i EU-lagstiftning

En effekt av EU-medlemskapet är en ökning de senaste åren av både antalet lagförslag och dess komplexitet. Antalet ord har till exempel ökat.³⁸ Detta kräver mer resurser av medlemsstaterna – både för att analysera och förhandla under tiden lagstiftningsprocessen pågår och för att sedan genomföra lagstiftningen, inklusive anpassa den till nationella regelverk. Naturrestaureringsförordningen och LULUCF-förordningen är belysande exempel. Trots att Lissabonfördraget inte innehåller bestämmelser om en gemensam skogspolitik utövar EU-kommissionen en allt större styrning i skogsrelaterade frågor,³⁹ främst baserad på fördragets artiklar om miljöpolitik.

Krock mellan kärnverksamhet och en växande ”mittokrati”

När det gäller offentlig förvaltning i Sverige varnar forskare för ”mittokratins” utbredning inom offentlig sektor, inte minst inom områden som sjukvård, socialtjänst och polisväsende.⁴⁰ Den ”mittokratiska” organisationsmodellen koncentrerar makt och resurser på mellanchefsnivå och utanför kärnverksamheten. Ett kännetecken är att fler och mer professionaliserade administratörer dominerar organisationen och att deras kompetens premieras högre än den i kärnverksamheten. Snarare än att ge stöd till organisationen kan

³⁸ Breugel analysis 2024. Simplifying EU law: a cumbersome task with mixed results.

³⁹ European Commission 2024. https://environment.ec.europa.eu/topics/forests_en. Hämtad 2024-10-01.

⁴⁰ Alvehus & Weichselberger 2024. Administration i offentlig sektor - Om expansion, elevering och mittokrati. ISBN: 9789144177908.

administrationen ställa mer krav på kärnverksamheten och vilja kontrollera att den efterlever kraven.⁴¹

Samtidigt pågår den digitala utvecklingen där alla väntas bli sina egna administratörer. Riksrevisionen konstaterar å sin sida att resurser som frigörs genom digitalisering och associerade stordriftsfördelar äts upp av ökade resurser för IT-stöd. Riksrevisionen noterar också att ökade resurser går till andra kvalificerade stödfunktioner som juridik, kommunikation och upphandling. Detta innebär sammantaget mindre resurser till kärnverksamheten.⁴² Riksrevisionen menar att regering och myndigheter behöver följa och problematisera kring det här fenomenet – är det ett effektivt sätt att använda offentliga resurser?

Svensk statsförvaltning delvis ifrågasatt

Krympande anslag, detaljstyrning och anklagelser om myndighetsaktivism är en återkommande litanian i medierapporteringen. En ny slags misstro riktas mot statsförvaltningen vilket oroar till exempel fackförbund för statsanställda.⁴³ Misstron riskerar att hota relationen mellan politik och myndighetstjänstemän.⁴⁴ Bristen på genomslag för experters kunnande ges uttryck när politiska beslut inte tar tillräcklig hänsyn till forskning och evidensbaserad kunskap.⁴⁵ Mottagandet av slutsatser och analyser från bland annat Finans- och klimatpolitiska rådet och myndigheter med ansvar för miljö kvalitetsmål och klimatfrågor är några exempel. Trots ökade tendenser till en misskrediterad statsförvaltning är den statliga värdegrundens gemensamma principer⁴⁶ även fortsättningsvis en fundamental ledstång och förutsättning för svenska myndigheter att utföra sina uppdrag.

⁴¹ Publikt 2022-11-02. <https://www.publikt.se/debatt/det-behovs-atgarder-att-minska-det-administrativa-arbetet-24757>. Hämtad 2024-11-12.

⁴² Regeringens skrivelse 2020/21:218. 2020. Riksrevisionens rapport om administrationen i statliga myndigheter.

⁴³ Aftonbladet 2023-02-22. <https://www.aftonbladet.se/debatt/a/GMwpl/fackforbund-statliga-tjansteman-ar-inte-aktivister>. Hämtad 2024-10-09.

⁴⁴ Arbetsvärlden 2024-06-10. <https://www.arbetsvarlden.se/debatt/tidopartierna-kor-over-tjanstemannen/>. Hämtad 2024-09-26.

⁴⁵ Mittuniversitetet 2022. Reflektioner från valet 2022 av ledande forskare DEMICOM-rapport nr 51. ISBN: 978-91-89341-77-7.

⁴⁶ Den statliga värdegrundens sex gemensamma principer för en demokratisk, effektiv, rättssäker och korruptionsfri förvaltning är: demokrati, legalitet, objektivitet, fri åsiktsbildning, respekt samt effektivitet och service.

Näringsliv

Stagnerad europeisk konkurrenskraft och ekonomisk tillväxt

Ekonomi (BNP) i EU halkar sedan 2000 efter USA främst orsakat av lägre produktivitet utveckling, där den reala per capita inkomsten vuxit dubbelt så mycket i USA jämfört med EU. EU:s svaga produktivitet förstärks ytterligare av att arbetskraften väntas minska från 2040 och framåt.⁴⁷ Ekonomisk tillväxt i framtiden är starkt knuten till framgång i techsektorn. Enbart fyra av världens 50 techföretag är europeiska.

USA är Sveriges tredje största handelspartner, varuexporten stod för 335 miljarder kronor 2023. Endast en mindre del av skogsindustriens produkter exporteras till USA, merparten går till Europa och andra delar av världen. USA:s nya president har talat om att gynna inhemsk ekonomi och tillverkning och tullar på 60 procent på all import från Kina och 10–20 procent på all övrig import. Vad utfallet blir efter valet återstår att se. Om tullarna blir verklighet riskerar svensk export att minska med drygt 17 procent. Notan för handelskrig och stigande tullar och andra handelshinder hamnar i slutändan hos världens konsumenter som får betala med högre priser och stigande inflation.

Med Northvolts kris har statens inblandning i den gröna omställningen ifrågasatts. Andra menar att innovation är förknippad med risktagande och att inte investera i grön teknik är en ännu större risk och att den gröna tekniken är en nödvändighet för klimatet och en tillväxtpotential för industrin.

Attackerna i Röda havet stör svensk skogsindustri

Geopolitiken får effekt även för Sveriges skogsindustri. Huthirebellernas attacker mot containerfartyg i Röda havet är vardag sedan ett decennium med störningar av världshandeln som följd. Problemet har eskalerat som en effekt av kriget i Gaza.⁴⁸ Omkring 15 procent av den globala handelssjöfarten och 40 procent av den totala handeln mellan Asien och Europa går genom Suezkanalen. En tredjedel av den svenska exporten i volym som skeppas via Suezkanalen är produkter från skogsindustrin. Förlängda ruttor och förändrade logistikkedjor i övrigt skapar osäkerhet för branschen.⁴⁹ De idag låga fraktpriserna minskar riskerna i närtid, men består instabiliteten finns risk för väsentliga kostnadsökningar på sikt.

⁴⁷ Europeiska kommissionen 2024-09. https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en. Hämtad 2024-09-24.

⁴⁸ AP 2024-01-12. <https://apnews.com/article/red-sea-yemen-houthis-attack-ships-f67d941c260528ac40315ecab4c34ca3>. Hämtad 2024-06-25.

⁴⁹ Skogsindustrierna 2024-01-31. <https://www.skogsindustrierna.se/aktuellt/nyheter/2024/01/krisen-i-roda-havet-drabbar-svensk-export-av-skogsprodukter/>. Hämtad 2024-06-25.

Dyr prislapp för BNP med kriser för ekosystemtjänster

I Sverige och internationellt uppmärksammas alltmer växande ekonomiska risker relaterade till förlusten av biologisk mångfald.^{50,51} Försvinner arter och genetisk variation kan det få konsekvenser för hur ekosystemen fungerar och riskera naturresursernas ekonomiska bidrag till näringslivet.⁵² En ökad medvetenhet i frågan syns exempelvis bland fondsparare och SEB har därför infört nya exkluderingskriterier för biologisk mångfald.

Ett annat exempel är Nordea som bedömer att kollapsade eller kraftigt försvagade lokala ekosystem sannolikt ger effekter längs med företagens värdekedjor, vilket kan leda till inflation och systemkritiska ekonomiska risker.⁵³ *Network for Greening the Financial System*, där bland andra Riksbanken och Finansinspektionen deltar, har identifierat att förlust av biologisk mångfald kan medföra risker och instabilitet för de finansiella systemen.

Arbete med naturrelaterade finansiella upplysningar (TFND) är på väg att bli en integrerad del av verksamheten för företag inom bank- och finansbranschen i Sverige och globalt.⁵⁴ ”*Nature positive*” är ett nytt begrepp som syftar till att hejda och vända förlusten av biologisk mångfald. Med regler och mätverktyg ökar chansen för att mål och åtgärder ska ge tänkt effekt för företag inom jordbruk, skogsbruk och finans.

En växande uppsjö av vetenskaplig litteratur visar olika makroekonomiska samhällseffekter till följd av klimatförändringar och hot mot ekosystemtjänster. Några exempel:

- Ett årligt bortfall på 2,3 procent av globala BNP från 2030 om ekosystemtjänsterna pollinering, fiske och virke övergår till ett nytt tillstånd eller kollapsar.⁵⁵ Värst drabbas låginkomstländer (-10 procent) och minst höginkomstländer (- 0,7 procent).
- En försämring enbart av pollineringstjänster kan innebära förluster på upp till 577 miljarder US-dollar per år för jordbruket globalt⁵⁶.

⁵⁰ Svenskt näringsliv 2024-10-01. Den biologiska mångfalden allt viktigare fråga för näringslivet. https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/hallbarhet-miljo-och-energi/den-biologiska-mangfalden-allt-viktigare-fraga-for-naringslivet_1221293.html. Hämtad 2024-10-02.

⁵¹ Naturvårdsverket 2023. Finansmarknaderna, klimatet och miljön. Redovisning av regeringsuppdrag (M2021/01846 m.fl).

⁵² Kungliga vetenskapsakademien 2023. Vetenskapen säger – om biologisk mångfald och evolution. Nr 4, 2023.

⁵³ Nordea 2023-06-21. <https://www.nordea.com/sv/nyhet/biologisk-mangfald-investera-for-att-bevara-natur-och-ekosystem>. Hämtad 2024-10-14.

⁵⁴ Network for Greening the Financial System 2023-06-09. <https://www.ngfs.net/en/liste-chronologique/ngfs-publications?year=2023>. Hämtad 2024-11-12.

⁵⁵ Johnson et al. 2021. The Economic Case for Nature: A Global Earth-Economy Model to Assess Development Policy Pathways. © World Bank, Washington, DC.

⁵⁶ Storbritanniens regering 2021-08-20. <https://www.gov.uk/government/publications/final-report-the-economics-of-biodiversity-the-dasgupta-review>. Hämtad 2024-11-13.

- Ett globalt inkomstbortfall på 19 procent kommande 26 år, vilket sexfaldigt överstiger kostnaden för att begränsa klimatförändringarna.⁵⁷
- En minskad BNP med 11–14 procent vid en global uppvärmning mellan 2–2,6 grader.⁵⁸
- En grads temperaturökning innebär, efter sex år, en minskning av globala BNP med tolv procent. Skadekostnaden för samhällsekonomin beräknas till 1 056 dollar per ton koldioxid. Vid en treprocentig temperaturökning faller produktion, kapitalstock och konsumtion med över 50 procent år 2100.⁵⁹
- Naturrelaterade skador bromsar den brittiska ekonomins tillväxt under 2030-talet med 6 eller 12 procent (två olika scenarier), mer än under finanskrisen och pandemin.⁶⁰

⁵⁷ Kotz, Levermann & Wenz 2024. The economic commitment of climate change. Nature 628: 551–557.

⁵⁸ Swiss Re Institute 2021-04-22. <https://www.swissre.com/institute/research/topics-and-risk-dialogues/climate-and-natural-catastrophe-risk/expertise-publication-economics-of-climate-change.html>. Hämtad 2024-09-09.

⁵⁹ National bureau of economic research 2024. The macroeconomic impact of climate change global vs. local temperature. 2024. Working Paper 32450.

⁶⁰ [Green Finance Institute 2024-04-24](https://www.greenfinanceinstitute.com/insights/assessing-the-materiality-of-nature-related-financial-risks-for-the-uk). <https://www.greenfinanceinstitute.com/insights/assessing-the-materiality-of-nature-related-financial-risks-for-the-uk>. Hämtad 2024-09-06.

Forskning

Mycket i görningen även om skog

I slutet av 2024 presenterar regeringen sin forsknings- och innovationsproposition. Även om detaljerna återstår understryks det att forskning och innovation är avgörande för svensk konkurrenskraft, liksom för välstånd och förmåga att hantera samhällsutmaningar.⁶¹ Sverige är ett av de länder som investerar mest i forskning och innovation som andel av BNP. Vi rankas återkommande som ett av världens mest innovativa länder, där ofta patentansökningar används som måttstock⁶². Under senare tid har flera initiativ och förslag presenterats som rör en stärkt forskningsfinansiering. För skogens räkning sticker Wallenbergstiftelsens satsning ut, där 272 miljoner går till SLU för forskning om skogsbruk och biologisk mångfald.

Spaningar från skogskongressen IUFRO

I juni 2024 anordnades en av världens största skogskongresser (IUFRO) i Stockholm med ca 4 400 deltagare från 105 länder och 3 500 presentationer. Skogsstyrelsen bidrog till att planera och genomföra konferensen. Här summeras ett axplock av insikter från våra cirka 30 medarbetare som deltog på kongressen.

”Climatization” genomsyrar det mesta och kräver perspektivskifte

Klimatförändringarnas effekter på skog och skogsbruk var ett genomgående tema och forskningen är enig: det är bråttom att ställa om i skogen för att möta klimatförändringarna, men det finns utmaningar med att nå fram med forskningsresultat till politiken. I många länder har återkommande problem med torka, skogsskador och bränder inneburit att klimatanpassning blir en tvingande realitet. Assisterad förflyttning av träd, men även av jord från äldre skogar till unga är hittills ouppmärksammas åtgärder för att hantera förskjutningen av klimatzoner. Sverige har mycket att lära av internationella erfarenheter, bland annat om skoglig hydrologi.

Med ökad internationell handel och resande ökar flödet av arter mellan länder och kontinenter. Frågan är inte om utan när nästa invasiva främmande art introduceras, etableras och sprids i Sverige och blir ett stort problem för skogens olika värden. Skadegörarnas synergieffekter med klimatförändringarna gör frågan än mer komplex och illavarslande. Ökade skogsskador även av inhemska skadegörare kommer fortsatt vara en huvudvärk i skogssektorn.

Något som diskuterades var om ett perspektivskifte är nödvändigt för att hantera klimatförändringarna: behöver vi gå från arbete med skogens motståndskraft (resistens) och förmåga att stå emot förändringar (resiliens), till mer systematiska förändringar av skogsbruket (transition). Klimatanpassning framstår som en

⁶¹ Regeringen 2024-09-04. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/09/regeringen-presenterar-den-storsta-forsknings--och-innovationssatsningen-nagonsin/>. Hämtad 2024-09-11.

⁶² Patent och registreringsverket 2023-09-27.

<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/09/regeringen-presenterar-den-storsta-forsknings--och-innovationssatsningen-nagonsin/>. Hämtad 2024-10-17.

starkare drivkraft för att använda alternativa skogsbruksmetoder, medan biologisk mångfald ofta verkar betraktas som en positiv sidoeffekt. En återkommande fråga var hur man i praktiken ska öka den skogliga beredskapen, inte minst genom en omställning från likåldriga skogar till blandskogar och andra skötselmetoder.

Mest ros för den digitaliserade skogen

Digitaliseringen påverkan på skog och skogsbruk var ett annat centralt spår på kongressen, dels vilka digitala underlag som behövs och är under utveckling, dels hur de enorma informationsmängderna ska hanteras. Många presentationer tog upp digitaliseringens påverkan och möjligheter för att kartlägga/övervaka och inventera produktions- och naturvårdsfaktorer, skogsskador, spårbarhet av råvara med mera. I skogssektorn finns ett stort intresse för AI-lösningar baserat på fjärranalysdata och data från skogsföretag inom områden som skogsinformation, precisionsskogsbruk, skogsarbete och övergripande hållbarhetsbedömning.

Parallellt med behovet av digitala lösningar finns det också utmaningar med att använda fjärranalys, AI och indikatorer bland annat för att följa utvecklingen av biologisk mångfald i skog. Inom den skogliga rådgivningen har det skett en förskjutning från mer eller mindre personlig rådgivning till tekniska rådgivningstjänster där skogsägaren på egen hand kan inhämta stora informationsmängder. En viktig men utmanande del häri är att utveckla rådgivningen för att underlätta för skogsägare att sortera vad som är relevant information för just deras bestånd och situation.

En tudelad skogsvärld – om jämställdhet och jämlikhet i skogen

Människans mångfacetterade relationer till skog, jämställdhet och jämlikhet fortsätter att fascinera och var också något som fångades på kongressen. Nätverkande, aktiv ledning, kunskaps- och erfarenhetsutbyte samt att hantera machonormer är viktiga frågor för att komma framåt i jämställdhetsarbetet över hela världen. Mer finns att göra på hemmaplan – men utblickar mot andra delar av världen gav samtidigt perspektiv.

Det råder en global obalans i skogsforskningen med ett underskott på forskning om skogsskötsel för virkesproduktion i globala syd och ett underskott på forskning om andra skogsprodukter än timmer (*non-wood forest products*) i globala nord. Forskningen från globala syd visar att dessa produkter är avgörande för den lokala försörjningen av livsmedel och medicin. De är även betydelsefulla för kulturellt liv. Kvinnor kan ha en särskilt viktig roll för att upprätthålla lokala värdekedjor. Kongressen förmedlade också väsensskilda synsätt på heta skogspolitiska frågor såsom avskogningsförordningen som i delar av världen uppfattas som ett uttryck av nykolonialism.

Ämnet ”andra skogsprodukter än timmer” attraherade ett relativt lågt deltagande på kongressen. En parallell notering var att intresset för skogliga utbildningar minskar globalt samtidigt som ungdomar över hela världen intresserar sig för andra aspekter som rör skog. Hur skulle diskussionen, värdekedjor, kvinnors aktivitet i skogen och skogsdebatten se ut i Sverige om ”andra skogsprodukter än timmer” fick mer sändningstid?

Summering och slutsatser

Trender fortsätter, ökar i omfattning, styrka och effekt

Nästan samtliga trender i 2023 års omvärldsanalys fortsätter och ökar i många fall i omfattning, styrka och effekt. Den geopolitiska situationen har förvärrats med ett nytt krig i mellanöstern. Autokratier fortsätter att vinna mark på bekostnad av liberala demokratier och jämställdheten tappar i fart. Utgången av det amerikanska presidentvalet reser frågetecken kring internationella samarbeten.

Nytt för i år är att FN:s mål för hållbarhet går sämre än väntat och insikten att globala kriser verkar förstärkande, accelererande och synkroniserande. Sannolikt kommer klimatförändringar, förlust av natur, föroreningar och avfall i allt större utsträckning bidra till konflikter om territorium och resurser, tvångsflyttningar och försämrad hälsa. Samtidigt är inte framtiden en deterministisk väg mot katastrofer och sämre välstånd.

Först ekonomisk tillväxt, sedan klimat och miljö – eller tvärtom?

Europa tappar i konkurrenskraft och står inför ett existentiellt hot, som tidigare ordförande i Europeiska centralbanken Mario Draghi uttryckte sig. Ekonomisk tillväxt prioriteras av både EU och många medlemsstater, inklusive Sverige. Klimat- och miljöpolitik kommer i andra hand i den mån den verkar i motsatt riktning. En förklaring till omprioriteringen är möjligen den konservativa och nationalistisk våg som sveper över västvärlden, som hämtar kraft i en kritik mot tidigare klimat- och miljöpolitik och en önskan att medborgare inte ska drabbas ekonomiskt. Alldeles oavsett ökar trycket på EU att axla rollen som brobyggare på internationella klimattoppmöten efter det amerikanska valet.

Människan har lyckats med en enastående välståndsökning men ofta på bekostnad av en omvandling av klimat, världshav och terrestra ekosystem. Allt fler studier visar på ett omvänt samband där olösta klimat- och miljöproblem i högre grad kommer att hämma ekonomisk tillväxt och välstånd. Svaret på frågan om det är möjligt att bedriva en ekonomisk tillväxtpolitik och samtidigt skjuta på klimat och miljöproblem framstår allt tydligare. Fortsatt förlust av natur kan bli kostsamt, och de makroekonomiska effekterna av temperaturökningar likställs med en permanent krigssituation. Oavsett kan konstateras att båda perspektiven strävar mot samma mål (tillväxt och välstånd) men vägen dit är olika.

Desinformation och polarisering försvårar förmågan att lösa samhällsproblem

Polariseringen tilltar och är uppbackad av virala experter där en politisk konsensus inte belönas, trots att det ofta finns en medborgarmajoritet med moderata åsikter. I stället tillåts en minoritets polariserande åsikter påverka politikens förmåga att i konsensus lösa kollektiva samhällsproblem, till exempel om miljö och klimat. Politiseringen av förtroende för nyhetsbärande media fortsätter liksom misstron till statsförvaltningen, vilket kräver ett vaksamt öga.

Utvecklingen ger ett alltmer polariserat samhälle där människor hämtar sin information från helt olika källor. När allmänheten inte är överens om vilka experter och medier man kan lita på, uppstår minskad tillit i vissa grupper för både politikens och demokratins förmåga att lösa samhällsproblem, och till svårigheter att enas om vilka problemen är och hur de ska lösas.

Förutsättningarna att lösa samhällsproblem förefaller låsta och dystra. Konflikterna kring skogen nyttjande är särskilt tydliga, men kanske överdrivna. Kanske är det först när alla aktörer får en ökad förståelse om att vi alla i det långa loppet förlorar om vi inte gemensamt löser samhällsproblem, som det blir möjligt att ta steg framåt.

Världen i vår hand och vårt vardagsrum – vilka är alternativen?

Parallellt med fortsatta digitala språng, världens första heltäckande AI-lagstiftning på plats i EU och AI-utveckling i bland annat skogssektorn noteras ett tydligare politiskt ifrågasättande av digitaliseringens gränslöshet. Ett exempel är förslagen på begränsningar för barns skärmtid som kommit på bred front, bland annat utifrån hälso- och lärandeperspektiv. Hur pass vittgående begränsningarna blir i praktiken återstår att se. Det finns ingen ”analog väg tillbaka”, men motreaktionerna kan mana till eftertänksamhet över hur vi använder vår tid, var vi befinner oss och hur vi förhåller oss till vår omedelbara närhet.